

ДИСКОНТУВАННЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ: НЮАНСИ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ

DEBT DISCOUNT: NUANCES OF ACCOUNTING AND AUDITING

УДК 657.1

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct52-31>**Брік С.В.**

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічного аналізу та обліку Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Мардус Н.Ю.

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічного аналізу та обліку Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Brik Svitlana

National Technical University Kharkiv Polytechnic Institute

Mardus Natalia

National Technical University Kharkiv Polytechnic Institute

Дебіторська та кредиторська заборгованості є одними з основних статей балансу підприємства. Інформація про їх розмір, стан та строки погашення є важливою у прийнятті управлінських рішень, адже ефективно управління ними здатне підвищити рівень рентабельності та прибутковості підприємства. Правильність відображення операцій із заборгованістю в обліку набуває особливої актуальності після запровадження механізму визначення об'єкта оподаткування з податку на прибуток на основі даних бухгалтерського обліку. Неправильне відображення операцій у бухгалтерському обліку автоматично призводить до появи податкових ризиків. Норми стандартів бухгалтерського обліку вимагають дисконтувати абсолютно всі довгострокові заборгованості. На дату балансу будь-які довгострокові заборгованості потрібно оцінювати за теперішньою (дисконтованою) вартістю. При цьому питання, як обліковувати різницю між фактичною собівартістю за первісного визнання та теперішньою вартістю на дату складання балансу, залишається відкритим, тому дисконтування заборгованості є темою цієї статті.

Ключові слова: дисконтування, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, довгострокова заборгованість, прострочена заборгованість, теперішня вартість, операційний цикл.

Дебиторская и кредиторская задолженности являются одними из основных

статей баланса предприятия, информация об их размере, состоянии и сроках погашения является важной в принятии управленческих решений, ведь эффективное управление ими способно повысить уровень рентабельности и прибыльности предприятия. Правильность отражения операций с задолженностью в учете приобретает особую актуальность после введения механизма определения объекта налогообложения налога на прибыль на основе данных бухгалтерского учета. Неправильное отражение операций в бухгалтерском учете автоматически приводит к появлению налоговых рисков. Нормы стандартов бухгалтерского учета требуют дисконтировать абсолютно все долгосрочные задолженности. На дату баланса любые долгосрочные задолженности нужно оценивать по нынешней (дисконтированной) стоимости. При этом вопрос, каким образом учитывать разницу между фактической себестоимостью при первоначальном признании и текущей стоимостью на дату составления баланса, остается открытым, поэтому дисконтирование задолженности является темой этой статьи.

Ключевые слова: дисконтирование, дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, долгосрочная задолженность, просроченная задолженность, текущая стоимость, операционный цикл.

Modern market relations require a revision of the accounting system, one of the central elements of which is the accounting of mutual settlements of economic entities. Accounts receivable and accounts payable are one of the main items of the balance sheet of the enterprise, information about their size, status and maturity is important in making management decisions. After all, effective management can increase the level of profitability and profitability of the enterprise. The correctness of the reflection of debt transactions in the accounting becomes especially important after the introduction of the mechanism for determining the object of taxation from income tax on the basis of accounting data. Incorrect reflection of transactions in accounting automatically leads to tax risks. Accounting standards require discounting of absolutely all long-term debts. At the balance sheet date, any long-term debt should be measured at current (discounted) value. In accordance with the provisions (standard) of accounting, the need for discounting on initial recognition of financial assets or liabilities is indirectly regulated by several standards, including provisions (standard) of accounting 10, 11. During the official acquaintance with the provisions (standard) of accounting in the previous version, it could be concluded that discounting is subject only to debt on which interest is accrued. In addition, the provisions on discounts were quite clear only for long-term financial liabilities. However, the question of how to account for the difference between the actual cost at initial recognition and the present value at the balance sheet date remains open. Insufficient attention is paid to the issue of discounting financial assets. It is necessary to answer the following questions: what debts are subject to discounting in accordance with regulations; in which cases the debt is not discounted; how exactly to discount the debt and how to reflect it in the account; what issues arise before the audit in connection with the discounting of debts. Therefore, debt discounting is the subject of this article.

Key words: discounting, receivables, accounts payable, long-term debt, overdue debt, present value, operating cycle.

Постановка проблеми. Дисконтування монетарних заборгованостей у бухгалтерському обліку здійснюється з метою відображення у фінансовій звітності реальної вартості цієї заборгованості, якою вона буде на момент її погашення. У зв'язку з тим, що ці вимоги, наведені в оновлених П(с)БО 10 [2] та П(с)БО 11 [3], набрали чинності нещодавно, постають питання правильного та своєчасного проведення дисконтування заборгованостей та відображення їх в обліку та аудиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчать проведені теоретичні та практичні дослідження, питанням дисконтування заборгованості приділяється недостатня увага, унаслідок чого

не дотримуються основні методичні принципи ведення обліку, спотворюється інформація про фінансовий стан підприємства, знижується ефективність прийняття управлінських рішень. Окремі питання оцінки та обліку заборгованостей підприємства знайшли своє відображення в роботах українських учених – теоретиків та практиків бухгалтерського обліку: В. Карпової [5], В. Оніщенко [6], К. Проскури [7], Ю. Рибалки, Є. Синиці [8] та ін. Однак відсутність методології обліку у цьому напрямі вимагає додаткових досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення того, які саме заборгованості підлягають дисконтуванню відповідно до

нормативно-правових актів; в якому разі заборгованість не дисконтується; як саме проводити дисконтування заборгованості та як відобразити його в обліку; які питання постають перед аудитором у зв'язку з проведенням дисконтування заборгованостей.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Процес дисконтування – це приведення вартості майбутніх платежів до значення еквівалентної суми на теперішній момент. Ураховуючи те, що купівельна спроможність грошей із плином часу падає, у фінансовій звітності слід показувати розрахунки: як дебіторську, так і кредиторську заборгованість. Отже, теперішня вартість – це дисконтована вартість суми майбутніх платежів.

Не дисконтується заборгованість в такому разі:

1. Наявність довгострокової заборгованості без майбутніх грошових потоків. Це виплачені аванси постачальникам або отримані аванси від покупців. Така довгострокова заборгованість дисконтуванню не підлягає, що впливає з визначення теперішньої вартості, згідно з П(с)БО 11 [3].

Теперішня вартість – дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

2. Заборгованість, що не передбачає нарахування відсотків. Така заборгованість не відповідає визначенню довгострокової заборгованості й відображається за теперішньою вартістю.

3. Операційний цикл більше 12-ти місяців. Тоді заборгованість зі строком погашення, що дорівнює або менше операційного циклу, буде короткостроковою згідно з П(с)БО 1 [1].

Операційний цикл – це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів (еквівалентів грошових коштів) від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

4. Довгострокова заборгованість передбачає нарахування відсотків за ставкою, що дорівнює ринковому відсотку. Результат дисконтування дорівнюватиме нулю.

5. Заборгованість прострочена.

Для дебіторської заборгованості створюється резерв сумнівних боргів (Дт 944 Кт 38). У майбутньому, якщо дебіторська заборгованість стане безнадійною, вона буде списана з балансу (Дт 38 Кт 361).

Кредиторська заборгованість обліковується на балансі до спливу терміну позовної давності, коли заборгованість стане безнадійною. Далі вона буде списана з балансу з одночасним визнанням доходу (Дт 681(361) або Дт 631 Кт 718).

6. Дата погашення боргу визначена моментом пред'явлення вимоги. У такому разі заборгованість не відповідає визначенню довгострокової,

адже відсутня дата погашення не означає «більше 12-ти місяців».

7. Позики, видані працівникам, зі строком погашення, що дорівнює або менше дванадцяти місяців від дати балансу, не дисконтуються.

8. Гарантійний платіж, забезпечення тощо не дисконтуються, оскільки не відповідають визначенню майбутнього грошового потоку.

9. Заборгованість по внесках у статутний капітал, якщо її «довгостроковість» спеціально передбачена у статуті.

Первісне визнання фінансових інструментів за МСФЗ повинно оцінюватися за справедливою вартістю плюс (у разі фінансового активу, що не оцінюється за справедливою вартістю через прибуток або збиток) або мінус (у разі фінансового зобов'язання, що не оцінюється за справедливою вартістю через прибуток або збиток) витрати на операцію, що можуть бути безпосередньо віднесені на придбання або випуск фінансового активу або фінансового зобов'язання.

Справедлива вартість зазвичай буде дорівнювати ціні операції, тобто справедливій вартості наданої або одержаної компенсації.

При цьому різниця між справедливою вартістю та ціною операції відображається як прибуток або збиток, якщо тільки такі операції не призводять до виникнення окремого активу або зобов'язання, або додаткового капіталу (відповідно до наявності інших операцій між сторонами, що компенсують невідповідність справедливої вартості та ціни операції або операцій між компаніями однією групи).

Для визначення теперішньої вартості використовується формула:

$$PV = FV / (1+r)^n \quad (1),$$

де PV – теперішня вартість;

FV – майбутня вартість грошових потоків;

R – ефективна відсоткова ставка за період n;

n – кількість періодів [7].

Варто зазначити, що така формула може використовуватися лише в тому разі, якщо грошові потоки передбачають лише повну виплату в кінці строку, при цьому кількість періодів залежатиме від необхідної періодичності розрахунків: якщо облік необхідно проводити на щомісячній основі, то, відповідно, кількість періодів необхідно зазначати у місяцях, якщо на кварталній – то у кварталах, а для підготовки виключно річних звітів – у роках.

Відповідно, процентна ставка має бути відображена за місяць, квартал або рік.

Якщо ж фінансовий інструмент передбачає виплати частинами або виплату відсотків, то для визначення теперішньої вартості необхідно розрахувати всі грошові потоки (виплати основної частини боргу та відсотків) по періодах таких виплат та дисконтувати кожен платіж окремо. У такому разі формула теперішньої вартості виглядатиме так:

$$PV = \sum FV / (1+r)^n \quad (2)$$

За МСФЗ усі фінансові активи та зобов'язання, що утримуються до погашення, у подальшому обліковуються за амортизованою собівартістю, яка визначається як сума, за якою фінансовий актив чи фінансове зобов'язання оцінюється під час первісного визнання з вирахуванням погашення основної суми, із додаванням або вирахуванням амортизації будь-якої різниці між первісною вартістю та вартістю під час погашення, визначена за методом ефективної ставки відсотка.

Фінансові активи необхідно обліковувати за амортизованою собівартістю, що визначається як собівартість фінансової інвестиції з урахуванням часткового її списання внаслідок зменшення корисності, яка збільшена (зменшена) на суму накопиченої амортизації дисконту (премії). Таким чином, якщо за первісного визнання дисконт (премія) не було визначено, то фінансові активи, що утримуються до погашення, потрібно обліковувати за собівартістю з урахуванням лише зменшення корисності [4].

У цілому серед важливих змін до П(с)БО слід відзначити уточнення щодо застосування положень про дисконтування для будь-якої довгострокової кредиторської та дебіторської заборгованості.

При цьому дискусійним питанням став період, з якого мають застосовуватися оновлені стандарти, тобто чи вважати такі зміни зміною облікової політики, що передбачає ретроспективний перерахунок, чи зміною облікових оцінок, що застосовується перспективно. Згідно з позицією Мінфіну, зміни до П(с)БО все ж слід вважати зміною облікових оцінок, хоча питання щодо існуючих на дату змін зобов'язань ще залишилися відкритими.

Для того щоб здійснити дисконтування, треба визначити: часовий період – це загальний період існування грошових потоків (строк заборгованості), частоту надходжень – це як часто відбувається надходження або витрачання грошей (частота погашення заборгованості); ставку дисконтування – це той відсоток, який буде використовуватися для розрахунків. Чим він більший, тим меншою буде поточна вартість (майбутніх грошей) [5].

На практиці часто виникають суперечки щодо вибору ставки дисконтування. Серед експертів існує досить поширена думка, що для фінансових активів можна скористатися ставкою підприємства за депозитами, а для фінансових зобов'язань – за кредитами.

Ми вважаємо, що ставка повинна відображати саме ринкові умови функціонування підприємства, а також його кредитний ризик. Вибираючи для фінансових активів ставки по депозитах, використовують кредитний ризик фінансової установи (банку), а не підприємства – емітента такого інструменту, отже, вона не може бути застосована для дисконтування.

Як ми вже зазначали, ставка дисконтування – це один із ключових чинників у теорії дисконтування, тому значну увагу варто приділити саме визначенню цієї ставки. При цьому у кожному конкретному випадку її значення може бути різним. Мінімальними чинниками, що впливають на визначення ставки, мають бути валюта інструменту, строк погашення, економічні умови, в яких функціонує емітент, а також кредитний ризик емітента.

Також зустрічається позиція консультантів щодо проведення бенчмаркінгу, тобто порівняння з конкурентами, для визначення ринкової ставки за аналогією з правилами трансфертного ціноутворення, навіть для операцій між резидентами.

Звичайно, проведення бенчмаркінгу з використанням комерційних баз даних можна вважати більш достовірною оцінкою, зважаючи на можливість відбору найбільш співставних умов. Проте за такого підходу визначення ринкової ставки може призвести до суттєвого фінансового та адміністративного навантаження на бізнес, а деколи витрати на процес можуть навіть переважати економічний ефект від такої оцінки.

На нашу думку, переважна ринкова ставка може визначатися за допомогою офіційної статистики Національного банку України в розрізі діапазонів строків, регіонів, валют та розмірів підприємств. Зазначена статистика відображає середньозважені ринкові ставки за забезпеченими кредитами, виданими фінансовими установами України, та може використовуватися як базова ставка для фінансових інструментів, яка включає у себе ризик країни. Разом із тим має бути проведене додаткове досліджене питання визначення розміру коригування на кредитний ризик підприємства або контрагента. Звичайно, що наведений розрахунок буде менш достовірно визначати ринкові умови, ніж проведення бенчмаркінгу. Проте така належно задокументована оцінка може стати вагомим аргументом у спорах із податковими органами, які зазвичай під час проведення перевірок за ринкову ставку приймають середньорічну ставку рефінансування або навіть облікову ставку НБУ.

Для обліку дисконтованої заборгованості необхідно спочатку відобразити заборгованість за первісною вартістю, а потім визначити різницю між первісною та дисконтованою сумами.

Для кредиторської заборгованості така сума буде дисконтом, для дебіторської – премією.

На суму дисконту нараховується дохід, на суму премії – витрати. Підприємство у такому разі втрачає економічні вигоди від надання коштів у борг іншому, бо на кожен дату балансу здійснюється амортизація дисконту та премії.

У кінцевому підсумку на дату балансу облікова вартість та сума остаточного погашення повинні співпадати.

Бухгалтерський облік дисконтування заборгованостей

Процедура	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість
початкове визнання заборгованості	надання позики: Дт 183 Кт 311	отримання довгострокової позики: Дт 311 Кт 55
різниця між первісною вартістю заборгованості та теперішньою (поточною, дисконтованою) вартістю	визнання премії: Дт 952 Кт 183	визнання дисконту: Дт 55 Кт 733
амортизація різниці	амортизація премії: Дт 183 Кт 733	амортизація дисконту: Дт 952 Кт 55
переведення заборгованості з довгострокової у поточну	Дт 377 Кт 183	Дт 55 Кт 611

Амортизація нараховується теж на основі ставки дисконтування на залишок облікової вартості заборгованості. Сума амортизації має співпадати із загальною сумою дисконту або премії; на кожну дату річного балансу переводити в обліку довгострокову заборгованість у тій частині, що погашається протягом 12 місяців, у поточну [6].

Бухгалтерський облік дисконтування заборгованостей наведено в табл. 1.

Головне питання аудиту під час перевірки правильності дисконтування заборгованостей – це визначення, чи потрібно дисконтувати саме цю заборгованість, чи відповідає вона вищевказаним вимогам.

Для цього необхідно з'ясувати причини утворення заборгованості, реальність її одержання, дотримання строків позовної давності, заходи, що вживалися до її погашення, дотримання вимог проведення інвентаризації розрахунків із дебіторами і кредиторами, класифікувати заборгованості клієнта з огляду на термін їх погашення та тривалість операційного циклу, визначити достовірність їх оцінки, а також обґрунтованість вибору ставки дисконтування [8].

Висновки з проведеного дослідження. Якщо підприємство не хоче мати справи з дисконтуванням, то воно повинно отримувати чи передавати позики без зазначення в договорі строку повернення або до запитання, або на строк менше року (до 12-ти місяців).

Позика спочатку набуває статусу короткострокової, адже позикодавець у будь-який момент може вимагати повернути позику. При цьому якщо позикодавець не вимагає повернення позики, строк давності не спливе ніколи.

Або договір укладено на строк не більше одного року зі щорічною пролонгацією. По суті, щорічна пролонгація договорів позик не надає їм статусу довгострокових. Позика в обліку сторін так само залишається поточною. Після продовження договорів на рік строк повернення також не перевищує 12-ти місяців.

Проте і без пролонгації, якщо договір короткостроковий (до року), але так і не погашений у строк, будь-яке його прострочення на строк понад рік не робить його довгостроковим. Тому короткострокові, але прострочені борги не дисконтуються.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене Наказом Мінфіну від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 10.02.2021).
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене Наказом Мінфіну від 08.10.99 № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 10.02.2021).
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене Наказом Мінфіну від 31.01.2000 № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text> (дата звернення: 10.02.2021).
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом Мінфіну від 30.11.2001 № 559. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (дата звернення: 10.02.2021).
5. Карпова В. Довгострокова заборгованість: яка заборгованість підпадає під дисконтування. URL: https://bz.ligazakon.ua/magazine_article/BZ012068 (дата звернення: 10.02.2021).
6. Онищенко В. Дисконтування заборгованості 2020. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7853-diskontuvannya-dovgostrokovih-zaborgovanostey-debtorsko-kreditorsko> (дата звернення: 10.02.2021).
7. Проскура К. Дисконтуйте на здоров'я. URL: <https://agrotimes.ua/article/dyskontujte-na-zdorovya/> (дата звернення: 10.02.2021).
8. Рибалка Ю., Синиця Є. Дисконтування. Фінансовий та податковий аспект. URL: <https://www.ebskiev.com/uk/diskontuvannya-finansovij-ta-podatkovij-aspekt/> (дата звернення: 10.02.2021).

REFERENCES:

1. Natsionalne Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti», zatverdzhene nakazom Minfinu vid 07.02.2013 r # 73 (in Ukrainian) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (accessed 11 February 2021).
2. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 10 «Debtorska zaborhovanist», zatverdzhene nakazom Minfinu vid 08.10.99 r # 237 (in Ukrainian) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (accessed 11 February 2021).
3. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 11 «Zoboviazannia», zatverdzhene nakazom Minfinu vid

31.01.2000 r # 20 (in Ukrainian) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text> (accessed 11 February 2021).

4. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 13 «Finansovi instrumenty», zatverdzhene nakazom Minfinu vid 30.11.2001 r # 559 (in Ukrainian) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (accessed 11 February 2021).

5. Karpova V. Dovhostrokovy zaborhovanist: yaka zaborhovanist pidpadaie pid dyskontuvannia (in Ukrainian) URL: https://bz.ligazakon.ua/magazine_article/BZ012068 (accessed 11 February 2021).

6. Onyshchenko V. Dyskontuvannia zaborhovanosti 2020 (in Ukrainian) URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7853-diskontuvannya-dovgostrokovih-zaborgovanostey-debtorsko-kreditorsko> (accessed 11 February 2021).

7. Proskura K. Dyskontuite na zdorovia. URL: <https://agrotimes.ua/article/dyskontujte-na-zdorovya/> (accessed 11 February 2021).

8. Rybalka Yu., Synytsia Ye. Dyskontuvannia. Finansovy ta podatkovyi aspekt (in Ukrainian) URL: <https://www.ebskiev.com/uk/diskontuvannya-finansovij-ta-podatkovij-aspekt/> (accessed 11 February 2021).